

19.11x21.7	31	48	עמוד	ת	ביטאון	מכון	מופ"ת	31/03/2012	31681157-2
קמפוס אקדמי אחוה - 132840									

הבנת יכולותיהם של תינוקות ופעוטות כנקודת מוצא למיפוי צורכיהם: יישומים קיימים ואפשריים במסגרות הגיל הרך

ד"ר עדנה אור | מרצה ומדריכה פדגוגית, הקמפוס האקדמי אחוה

העבודה החינוכית עם ילדים בני 3 עד 6 שנים

דרכים לבניית סביבה חינוכית עבור ילדים בני 3 עד 6 שנים נתמכות במחקר תאורטי ומעשי נרחב, שיצר את התובנות ואת העקרונות לעבודה עם קבוצת גיל זו. תחומי ארגון מרכזיים בגן הילדים, כגון: זמן, מרחב, תכנים חינוכיים ופעילויות חברתיות - נקבעים בגן הילדים על פי תפיסות חינוכיות ופדגוגיות שגובשו במהלך עשרות ואף מאות שנים. יתרה מזאת, הסביבה החינוכית לילדים נבנית כל פעם מחדש גם ברמת המיקרו, בין היתר לאור יכולתם של ילדים בני 3 עד 6 שנים לבטא במפורש ומידית את כוונותיהם ולהבין את כוונותינו. יכולת זו מכוננת במידה רבה את פעולותיו ואת יוזמותיו של צוות חינוכי, הקשוב לצורכי הילדים.

עבודה עם תינוקות ופעוטות בגילאי לידה עד 3 שנים שונה מעבודה עם ילדים גדולים יותר. מטבע הדברים, הצוות החינוכי העובד עם תינוקות ופעוטות אינו יכול לקבל מהם משוב מפורש ומידי לפעולותיו. זאת ועוד, בחלק מתקופה התפתחותית זו קיימות אצלם מגבלות מוטוריות, המגבירות את תלותם במבוגר ומעצימות את האחריות שלו כלפיהם. נוסף על אתגרים טבעיים אלו, קיימים גם אתגרים אובייקטיביים הנובעים משדה מחקר חדש יחסית. מחקר משמעותי, החושף את יכולותיהם של תינוקות ופעוטות, החל רק בשנות התשעים ועדיין מצוי בשיאו, לפיכך בשלב זה עדיין לא גובשו עקרונות מנחים שיכולים לסייע לצוות המקצועי בבניית סביבה חינוכית עבור גילאים אלה. מאמר זה יתאר בתמציתיות את הידע התאורטי שהצטבר על אודות יכולותיהם של פעוטות ויצג יישומים קיימים ואפשריים העשויים לקדם את איכות הטיפול והחינוך מלידה.

מחקרים עדכניים מצביעים על פוטנציאל הקיים אצל תינוקות ופעוטות ללמידה ולהתפתחות. ממצאיהם מחייבים חשיבה מחודשת על הטיפול ועל החינוך בגיל הרך, ובעיקר על איכות הטיפול בפעוטונים בישראל.

17.36x21.54	32	עמוד 48	ת מופ"ת	ביטאון מכון מופ"ת	31/03/2012	31681160-6
קמפוס אקדמי אחו - 132840						

ויכולת לקוגניציה חברתית, המתבטאת בכישורים חברתיים מפותחים כמו יכולת לעזור לאחרים ולפעול מתוך אמפתיה (Warneken & Tomasello, 2006).

יישומים קיימים ואפשריים

פעילות מחקרית נרחבת זו, המעידה על פוטנציאל הקיים אצל תינוקות ופעוטות ללמידה ולהתפתחות, דורשת תשומת לב מיוחדת וחשיבה מחודשת על הטיפול ועל החינוך בגיל הרך, בעיקר על איכות הטיפול בפעוטונים בישראל. תינוקות ופעוטות נמצאים במסגרות היום שעות רבות, בין 8-10 שעות. הפעוטון הוא מקום שבו תינוקות אמורים להתפתח הן מוטורית והן מנטלית. התפתחות היכולות שלהם לא תתרחש בכל מצב, כפי שלעתים מקובל לחשוב, ההפך הוא הנכון. במידה רבה, גורלם של פעוטות אלה נקבע בפעוטון. קיימים מחקרים רבים החוזרים ותומכים בכל פעם מחדש באקסיומה הבלתי-מעוררת, שלפיה לאינטראקציה חיובית ולטיפול איכותי ומסור בגיל הגן יש השלכות מרחיקות לכת. דוגמה אחת מני רבות היא מחקרם של המרה ופיאנטה (Hamre & Pianta, 2001), שעקבו אחרי 179 ילדים מגיל הגן עד כיתה ח' כדי לבדוק אם טיב הקשר בין הגננת לילד מנבא את מידת הצלחתו בבית הספר. החוקרים מצאו כי קיים קשר חזק בין גננות שדיווחו על יחס חיובי ואיכות קשר טובה בינם לבין הילד לבין ההישגים והיכולת של הילד בבית הספר עד להגיעו לכיתה ח'. החוקרים מצאו שאיכות הקשר בין הגננת לילד הייתה גורם ניבוי חזק יותר להצלחה בבית הספר יותר מאשר יכולותיו האקדמיות של הילד.

ידוע שבמרבית הפעוטונים בישראל קיים קושי ליצור אינטראקציה איכותית, מפני שקיים יחס בלתי-אפשרי בין כמות הילדים למבוגר האחראי. תקן של מטפלת אחת לשבעה או שמונה פעוטות הוא כפול מהתקן האירופאי שקובע יחס של מבוגר אחד לארבעה תינוקות. מי שקבע את התקן האירופאי ככל הנראה היה מודע למספר עובדות:

- מבוגר המטפל בתינוקות ופעוטות עסוק במידה רבה בפענוח "שפת סתרים", מפני שלתינוקות אמנם יש מגבלה שפתית, אך לא תקשורתית. תינוקות יוצרים קשר עם אחרים בין היתר באמצעות ה'הצבעה', מחווה (ג'סט) המכונה בשפה המקצועית infant pointing. ההצבעה משמשת את הפעוטות למיקוד הקשב של המבוגר באובייקט שהם רוצים להשיג או באובייקט שהם רוצים שהמבוגר יתמקד בו (לדוגמה, הצבעה לכיוון ספר לא כדי לקבלו אלא כדי להזכיר למבוגר שהוא קרא בספר הזה קודם לכן). מבוגר לא יכול לפענח שפה זו או מחוות אלה אם לא יצר קשר עין עם התינוק ועקב אחר כיוון המבט והאצבע. כלומר, עליו לדעת בכל פעם את הרקע ואת ההקשר של פעולות

הפוטנציאל של תינוקות ללמידה ולהתפתחות

שינוי וחשיבה מחודשת בנוגע לחינוך מלידה הכרחיים כיום לא רק בעקבות ממצאיה של ועדת טרכטנברג ועקב צרכים חברתיים משתנים. הם נחוצים בעיקר לנוכח מהפכה אמיתית, משמעותית ומבוססת, המתרחשת במחקר העוסק בהתפתחות של תינוקות. הידע שלנו על אודות יכולותיהם של תינוקות השתנה מקצה לקצה במהלך שלושת העשורים האחרונים. השינוי החל בתחילת שנות השמונים, כאשר הוכח כי תינוקות אינם חירשים ועיוורים - הם שומעים ורואים מלידה. גילוי זה הוביל להתקדמות משמעותית בחקר יכולותיהם, מפני שחוקרי התפתחות הניחו, שאם חושי הראייה והשמיעה מתפקדים מלידה, ככל הנראה תינוקות גם קולטים ידע מהסביבה. תובנה זו הובילה למחקר בהיקף עצום, שמטרתו לבדוק שאלה אחת מרכזית: האם תינוקות מסוגלים לקלוט ולעבד מידע מינקות? לשם כך עמדו לרשות החוקרים ידע וטכנולוגיות מתקדמות מתחום חקר המוח, כמו MRI. נוסף על כך פיתחו החוקרים כלי מחקר רגישים, המותאמים לתינוקות כדי לבחון את יכולותיהם. שיטת המחקר החדשנית כונתה 'הביטואציה' - התרגלות לגירוי מסוים ובחינת התגובות. הרציונל בשימוש בהתרגלות הוא הטענה שתינוקות הנחשפים לגירוי החוזר על עצמו יעזבו אותו לאחר פעמים ספורות בשל חוסר עניין. חוסר העניין של התינוקות נוצר בעקבות שמירה או ייצוג של מידע. לאחר שלב ההתרגלות, נבדקה תגובתם של תינוקות להליך שבו הופרה ההתרגלות, כלומר ניתן גירוי חדש, לא מוכר. ההנחה הייתה שכאשר תתרחש הפרה של ההתרגלות, המבט יהיה ממושך יותר, וכך יוכח קיומו של ידע מיוצג (Bremner, 2001).

חוקרים רבים אימצו את הליך ההביטואציה בניסיון לבחון בשיטת מחקר זו יכולות וכישורים מולדים. הנושא הראשון שנבדק בהרחבה הוא נושא תפיסת העצם אצל תינוקות. תפיסת העצם כשלם, גם כשהוא בנוי מחלקים, ותפיסת העצם כשלם, גם כשהוא מוסתר על-ידי חפץ אחר, הן מיומנויות חשובות להתפתחות תפיסת העולם אצל תינוקות. חוקרים נאו-ניטיביסטים כמו אליזבת ספלקי (Spelke, 1998) ורנה בלארגואן (Baillargeon, 1986) הובילו מחקר מקיף בתחום זה, והוכיחו כי קביעות העצם קיימת אצל תינוקות כבר בגיל 3.5 חודשים (Baillargeon & De Vos, 1991). נוסף לכך, הוכח כי תינוקות תופסים עובדות פיזיקליות נוספות הקשורות בחפצים כמו כוח הכבידה (Spelke, 1992) שיווי משקל (Breinlinger, Macomber & Jacobson, 1992), וכמו כן הם בעלי תפיסה כמותית מולדת (Xu & Spelke, 2000).

שיטת ההביטואציה חשפה גם יכולות מנטליות נוספות כמו היכולת לפעול באופן מאורגן מתוך תודעה ומודעות לאני ולאחרים; יכולת לבצע פעולות מכוונות מטרה ולהבין את כוונתם של אחרים;

17.36x23.01	33	עמוד 48	ביטאון מכון מופ"ת	31/03/2012	31681162-8
קמפוס אקדמי אחוה - 132840					

ברק, 7

הם: הרמס, קרייר וקליפורד (Harms, Cryer, & Clifford, 2006) מאוניברסיטת צפון קרוליינה. הכלי עבר שינויים ועודכן בשנת 2006. הכלי העדכני מורכב משבע קטגוריות שמטרתן לקבוע את איכות הטיפול בפעוטונים: (1) צורת ארגון המרחב והריהוט; (2) שגרת הטיפול; (3) הקשבה ושיח עם פעוטות; (4) פעילויות; (5) איכות האינטראקציה; (6) קיומה של תכנית עבודה מובנית; (7) קשר עם הצוות ועם ההורים. כל קטגוריה מורכבת מרשימה של מדדים רלוונטיים לה, ולכל מדד יש ארבע רמות ציון: לקוי, מינימלי, טוב, מצוין. בישראל ידוע על קומפלקס מעונות אחד בצפון הארץ שביקש לבדוק אם הפעוטון עומד בתקן הבין-לאומי. לצורך כך השתמש צוות מקצועי אקדמי מאוניברסיטת חיפה בכלי ITERS, ובעקבות זאת הוכנסו שיפורים במעון. בסיום התהליך מדווח צוות המעון כי חל שינוי עמוק בהתנהלות במעון לאור השימוש בכלי (מג'ר, 2011).

ITERS הוא כלי שאינו מוכר ואינו ידוע בקרב צוותים מקצועיים המטפלים בפעוטות. השאיפה בשלב ראשון היא שהכלי לא יישאר אזוטרי, אלא שיהיה נגיש לכל האחראים ישירות או בעקיפין לאיכות הטיפול בפעוטון. נגישות הכלי חשובה ממספר סיבות, חלקן קשורות בכלי עצמו וחלקן קשורות בצרכים אובייקטיביים. להלן הסיבות לכך שראוי שכלי זה יהיה נגיש:

1. הכלי יכול להיות אפקטיבי גם כשהוא אינו זוכה לליווי אקדמי מקצועי, מפני שהוא מעלה לתודעה של הצוות המקצועי מהו המצב שיש לשאוף אליו ובכך חשיבותו. המודעות לכלים ולהגדרות של טיפול מסור יש לה פוטנציאל לשנות את

הפעוט. מצב זה דורש תשומת לב לפרטים קטנים שאינה אפשרית כאשר המבוגר מוקף בשבעה או שמונה תינוקות. במקרה זה, המבוגר מסוגל לטיפול מכני בלבד. מבוגר המטפל בתינוקות עוסק בעבודת תיווך עצומה כדי שפעוטות יכירו סביבה ועולם, שהם חדשים להם. תיווך נדרש בכל הרמות, ורצוי שייעשה בכל ההזדמנויות. לדוגמה, במרבית המקרים מטפלות הן הראשונות המקדמות את הילד לתזונה עשירה יותר מעבר לבקבוק. פעולה פשוטה לכאורה זו מחייבת תשומת לב רבה. ילד שמתחיל לאכול אוכל מוצק צריך להתרגל בשלבים לטעמים חדשים; עליו ללמוד לאכול באופן עצמאי; עליו ללמוד ללעוס את האוכל. יתרה מזאת, שינוי זה ראוי שייתמך גם בבית, ולפיכך יש ליידע את ההורים, לתווך להם על חשיבות המעבר למזון חדש. כיצד תשומת לב כל כך רבה לפרטים תתרחש כאשר מבוגר אחראי ליותר מארבעה תינוקות?

נושא נוסף מלבד איכות האינטראקציה, שיש לתת עליו את הדעת כעת לאור המהפכה בהבנת יכולותיהם של תינוקות, ולאור העובדה שפעוטות נמצאים שעות ארוכות במסגרת היום, הוא ארגון הסביבה הפיזית עבור פעוטות. נושא זה לא נחקר, והוא אינו מוגדר וברור, ועדיין יש מקום נרחב למחקר תאורטי ומעשי. אך בשלב זה יש להשתמש בקיים בעולם בעניין זה. אחד הכלים החשובים הנמצאים בשימוש בעולם והמיועד לקבוע תו תקן עבור איכות הטיפול בפעוטון הוא כלי בשם ITERS (Infant/Toddler Environment Rating Scale). מחברי הכלי

17.35x21.66	34	48	עמוד	ת	ב י ט א ו ן מ כ ו ן מ ו פ ״ ת	31/03/2012	31681165-1
קמפוס אקדמי אחו"ו - 132840							

עבור פעוטות מאורגנת במידה רבה בהתאם למוכר ולידוע מגן הילדים. הבעייתיות בארגון כזה היא שעם התבנית הפיזית של גן הילדים עוברים גם ציפיות ותכנים שאינם מתאימים לגיל הילדים. לדוגמה, בפעוטונים, בדומה לגני הילדים, קיימת פינת ספר. הציפייה היא שפעוטות לא יקרעו את הספרים, וכאשר דרישה זו נמצאת לא מתאימה לפעוטות, הספר מורחק מהם ולא מתאפשרת אליו גישה עצמאית. כאמור גם התכנים העוברים מגן הילדים אינם מתאימים לפעוטות: גננות שקיבלו עד כה את הכשרתן לגן הילדים ולכיתות א ו-ב' הגיעו לפעוטונים ללא ידע בסיסי על אודות גילאי לידה עד 3, והן מעבירות לפעוטות תכנים כדוגמת 'מי היה אנטיכוס' ו'מדוע החביאו את משה בתיבה'. דוגמאות אלו, המובאות מהשטח, מדגישות את הצורך בכתיבת תכנית מתאימה לפעוטות בדומה לקיים בגן הילדים, במיוחד לאור העובדה שהם מבליים שעות ארוכות בפעוטונים. יותר ויותר מנהלות פעוטונים שואפות לתת טיפול מקצועי כבר מגיל שנה וחצי, והן זקוקות לגננות ולא רק למטפלות. בהקשר זה חשוב שהמכללות יאמצו את התפקיד החשוב שהוטל עליהן ויתמקדו בהכשרת הסטודנטים לעבודה עם פעוטות. בשלב זה, בידי המכללות הכוח לאזן באופן נכון את העבודה עם פעוטות, ועליהן לשקול אם חמשת תחומי הדעת שהם קונצנזוס בגני הילדים (מתמטיקה ומדעים, כישורי חיים, מסורת ישראל, שפה ואמנות) רלוונטיים לפעוטות.

כיום מתפתחת חשיבה אחרת ומהפכנית לגבי היעדים של החינוך. בעידן שבו מידע מגיע בחלקיקי שנייה ובקליק אחד, יש לשקול אם רלוונטי שמוקד ההוראה יהיה ידע. האם לא רלוונטי יותר לפתח מלידה כלי למידה וחשיבה שיאפשרו להשתמש בידע? גלינסקי אלן (Galinsky, 2010) בספרה: חשיבה בתהליכי הכנה (mind in the making) טוענת, כי בעידן הנוכחי שבו קצב החיים הוא 24/7, ילדים צריכים ללמוד כישורים חינויים כדי לדעת כיצד לווסת את התנהגותם ואת רגשותיהם בעולם שופע מידע וגירויים. לטענתה, הכישורים הבאים הם החיוניים ללמידה:

- לפתח את הקשב ולאמן הזיכרון
- לדעת להכיר את הפרספקטיבה של האחר
- לדעת להתמודד עם אתגרים
- לקדם ולעודד למידה
- לפתח מיומנויות תקשורת עם אחרים
- לפתח את יכולת הקישור בין נושאים

הערכה מחודשת של מטרות מערכת החינוך ובניית כלים מתאימים לגילאים השונים המותאמים לעידן הנוכחי פירושן לבצע מהפכה מלמעלה למטה, הדורשת זמן ומשאבים. שינויים יכולים להתרחש גם מלמטה למעלה. לשם כך יש להפיק את המיטב מהמשאבים הקיימים:

גישת השמרטף שהייתה ידועה עד כה. יתרה מזאת, לכלי יש פוטנציאל לצמצם זמנית את הנזק הנגרם כאשר אין גוף אחד אחראי, המרכז מדיניות אחידה לגבי המעונות. במקרה שבו אין גוף שכזה, יש לתת לצוות המקצועי המלווה את הפעוטון, המנהלת והמדריכה הפדגוגית, כלים ליצירת תנאים איכותיים עבור הפעוטות, ו-ITERS יכול לשרת מטרה זו.

2. הכלי יכול לאפשר עבודה בשלבים וביסודיות, כשבכל פעם הוא בודק תחום אחר בפעוטון. צוות מקצועי, המעוניין להשתמש בכלי, אינו חייב להתעכב על כל המדדים המרכזיים אותו והנותנים ציונים בטווחים שונים; הוא יכול להשתמש בכל המדדים המקבלים ציון מעולה. לדוגמה, ב-ITERS נמצא הגדרות ברורות למהי אינטראקציה שפתית טובה וגרועה. כדי לשפר את מדד האינטראקציה השפתית, הצוות צריך לדעת מה הן הפעולות שיש לעשות כדי לקבל ציון מעולה במדד זה, לדוגמה, מדדי ה-ITERS קובעים כי התנהגויות אלה מעידות על אינטראקציה שפתית מעולה:

- כאשר הצוות משתמש בטווח רחב של מילים פשוטות אך מדויקות לתקשורת עם הילדים. לדוגמה, משיים חפצים רבים ופעולות, כמו גם משתמש במילות תיאור.
- כאשר הצוות משחק עם הילדים במשחקי מילים, חוזר על קולות שמשמיעים תינוקות, מלמד שירים באמצעות משחק.
- כאשר הצוות מדבר על נושאים מגוונים עם הילדים, כגון: רגשות, הבהרת הכוונות באמצעות מילים, כמו גם שיום של אובייקטים ושל פעולות.
- התנאי לציון גבוה בכל הקטגוריות הוא שימוש בטון טבעי ונעים לדיבור עם הילדים.

3. חשוב ש ה-ITERS יהיה מוכר כבר לסטודנטים המקבלים את הכשרתם בגיל הרך. צוות ההוראה העתידי צריך להיות מודע לקיומו של כלי זה ושל כלים נוספים כמו ECERS (Early Childhood Environment Rating Scale), כדי שבבוא העת יוכל להשתמש בהם באופן עצמאי ויהיה מסוגל לקבוע תו תקן למסגרת שהוא נמצא בה.

במצב שבו חסר ידע, והנסתר רב על הגלוי, יש צורך בכלים פרקטיים. החסר מתבטא בפועל ביוזמות פרטיות ומבורכות של מנהלות פעוטונים המקימות פורומים כדי להתייעץ ולייעץ ולהחליף דעות ורעיונות. יוזמות אלו מדגישות את הצורך של השטח בירחון מקצועי שיוקדש לעבודה עם פעוטות בדומה ל"הד הגן", ובו אפשר להציג ידע אקדמי תאורטי ופרקטי, שיש לחלוק אותו עם רבים אחרים הזקוקים לכך.

מרכיב חשוב, הקובע את איכות הטיפול מעבר למילוי צרכים פיזיים ורגשיים, הוא קידום ההתפתחות הקוגניטיבית של פעוטות. בתחום זה חסר ידע מובנה ומבוסס, ולכן הסביבה

17.37x21.14	35	עמוד 48	ת מרפ"ת	ביטאון מכון מרפ"ת	31/03/2012	31681166-2
קמפוס אקדמי אחו"ו - 132840						

מקורות

- The מג'ר, אורן (2011). כך נראה הפעוטון הטוב בישראל. Marker, 3 ביוני 2011: 8-11.
- Baillargeon, R. (1986). Representing the existence and the location of hidden objects: Object permanence in 6-and 8-month-old infant. *Cognition*, 23, 21-41.
- Baillargeon, R. & DeVos, J. (1991). Object permanence in young infant: Further evidence. *Child Development*, 62, 1227-1246.
- Bremner, J. G. (2001). Cognitive development. In G. Bremner & A. Fogel (Eds.), *Blackwell handbook of infant development* (pp. 99-139). Blackwell Publishers.
- Galinsky, E. (2010). *Mind in the making*. New York: HarperCollins Publishers.
- Hamre, B. K. & Pianta, R. C. (2001). Early teacher-child relationship and the trajectory of children's school outcomes through eighth grade. *Child Development*, 72(2), 625-638.
- Harms, T., Cryer, D. & Clifford, R. M. (2006). *Infant/Toddler Environmental Rating Scale*. New York: Teachers College Press.
- Hirsh-Pasek, K., Golinkoff, R. M., Berk, L. E. & Singer, D. G. (2009). *A Mandate for playful learning in preschool*. New York: Oxford University Press.
- Needham, A. & Baillargeon, R. (1993). Intuition about support in 4.5-month-old infants. *Cognition*, 47, 121-148.
- Spelke, E. S. (1998). Nativism, empiricism, and the origins of knowledge. *Infant Behavior & Development*, 21(2), 181-200.
- Spelke, E. S., Breinlinger, K., Macomber, J. & Jacobson, K. (1992). Origins of knowledge. *Psychological Review*, 99, 605-632.
- Warneken, F. & Tomasello, M. (2006). The roots of human altruism. *British Journal of Psychology*, 100, 455-627.
- Xu, F. & Spelke, E. S. (2000). Large number discrimination in 6-month-old infants. *Cognition*, 74(1), BI-B11.

- הידע הקיים בעולם בנושא חינוך לגיל הרך הוא משאב חשוב שהתקבל לאחר השקעה של תקציבי ענק במחקר, שחסרים במדינת ישראל. לכן יש להשתמש בידע עולמי ולשקול את כל הדרכים להפוך ידע עולמי רלוונטי לנגיש יותר לצוות מקצועי.
- יש צורך בהעשרת הספרות המקצועית הנכתבת עבור צוות מקצועי בפעוטונים. דרושים ספרים שיבהירו למטפלות ולגננות מה הן היכולות של תינוקות ופעוטות. כשמטפלת או גננת תהיה מודעת ליכולות של תינוק ולדרכים שבהן הוא לומד בתבונה דברים חדשים, היא לעולם לא תוכל להגיד את המשפט המזעזע הבא שנאמר על פעוטות בני שנה: "זה כמו לדבר לעצים".
- צוות הפעוטונים זקוק, בהעדר תכנית מובנית, לאסופה של פעילויות שירחיבו את אפשרויות העבודה עם הילדים. עבודה בעזרת ספר או קובץ פעילויות שמוצגים בו השיקולים הפדגוגיים לפעילות יש סיכוי שתוביל להפנמה של דרכי העבודה הרצויות והמתאימות לפעוטות.
- המכללות המכשירות את עובדי ההוראה הן משאב חשוב שיכול להתוות דרכים לעבודה נכונה עם פעוטות ועם ילדים. תפקידן של המכללות מקבל משנה תוקף גם לאור הימצאותן בצומת חשוב הקשור בחינוך מלידה, ובמיוחד לאור מגמה עולמית שלפיה הולכת וגוברת ההתנתקות מכלי הלמידה של הילדים. בעידן שבו השכלה פורמלית היא חשובה ביותר, קשה לנו, המבוגרים, לדמיין תהליך למידה המתרחש בעזרת כלים שונים משלנו. התוצאה היא שילדים בשנים האחרונות נדרשים יותר ויותר ללמוד דרך שינון ואימון ולא בדרכים המתאימות להם, כמו משחק. מספר חוקרי התפתחות מובילים בארה"ב (Hirsh-Pasek, Golinkoff, Berk & Singer, 2009) כתבו בעקבות מגמה זו ספר ששמו: *A Mandate for playful learning in preschool*. בספר זה, החוקרים מנסים להיאבק בכל כוחם נגד מגמה זו ולהחזיר את המנדט למשחק. הכשרה של סטודנטים לעבודה מגיל לידה עד 6 שנים מעניקה הזדמנות חד-פעמית להכיר באופן מעמיק את הילדים בכל שלבי ההתפתחות כמו גם את כלי הלמידה שלהם. היכרות זו חשובה לאמונה בכלים אלו וביעילותם לטיפוח פעוטות וילדים. לפיכך במעבר להכשרה מלידה עד 6 נמסר למכללות בישראל מנדט חשוב ביותר, והוא לשמר ולשפר את הצופן הקיים מרגע הלידה והאחראי לקידום החברה האנושית והוא - ההנאה מלמידה. ■

לתגובות:

ednaorr@achva.ac.il
orr_fam@netvision.net.il

17.39x23.49	1	עמוד 67	ביטאון מכון מופ"ת	31/03/2012	31681285-4
קמפוס אקדמי אהון - 132840					

יום עיון לסגל האקדמי של מכון מופ"ת מדיניות ומעשה: יחסי גומלין, פערים ויישום

סיכמה: רות סרלין, ראש ערוץ מפגשי עמיתים

מופ"ת וג"י הורוץ ממכללת אחוה וממכון מופ"ת, את הפוטנציאל הרב שבהטמעת התקשוב בלמידה ובהוראה מצד אחד ואת הפער בין הוראה ולמידה משמעותיות ואיכותיות מול המדיניות בנושא הטמעת התקשוב מנגד.

המושב השני הוקדש להצגתם של ממצאי מחקר ראשוניים על תכנית המתווים החדשה בהכשרה להוראה. הציגו פרופ' רוני לידור, נשיא המכללה לחנ"ג ולספורט ע"ש זינמן, שעמד בראש המחקר, ושותפיו למחקר, פרופ' ברברה פרסקו, ד"ר חגי קופרמינץ וד"ר רחל טלמור. החוקרים חשפו תמונת מצב מעניינת וחשובה של הטמעת תכנית המתווים במכללות ובאוניברסיטאות ושל העמדות כלפיה.

נושא המושב השלישי היה הפער בין מדיניות פדגוגית ומעשה

ההוראה: פיתוח חשיבה באזרחות כמקרה מבחן.

את המושב הנחתה פרופ' ענת זוהר מהאוניברסיטה העברית בירושלים וממכון מנדל למנהיגות חינוכית. בדבריה תיארה פרופ' זוהר את ניסיונותיה, במהלך כהונתה במשרד החינוך, להפוך את ה"פדגוגיה השקופה" לנוכחת יותר בעשייה החינוכית. תהליך החדרת השינויים בתכנית הלימודים במקצוע האזרחות שיקף קשיים רבים ונמשך זמן רב. עם זאת, בסופו של דבר בלטה התקדמות בתכנית הלימודים באזרחות. כל זאת בזכות הנהגה פדגוגית רצינית של המטה, שיתוף השטח בתהליכי הפיתוח והניסוי ויצירת מניפה של הטמעה.

בכל המושבים הוקדש זמן רב לדיון ולהידברות בין המשתתפים כדי למצוא דרכים מתאימות ויעילות להטמעת מדיניות בשדה. את היום סיים פנל מסכם בהנחייתה של ד"ר גלעדה אבישר, ראש ערוץ הלימודים במכון מופ"ת, שבו נבחנו המשמעויות וההשלכות לדיון במדיניות ובמעשה, שנערך בשלושת המושבים. משתתפי יום העיון הביעו את שביעות רצונם מהתכנים החשובים, המעניינים והמאתגרים שהוצגו בו.

מכון מופ"ת התברך בסגל אקדמי רחב ועשיר במיוחד. היקף, אופי וגיוון העשייה, פיצול המשרות והפיזור הגיאוגרפי, מקשים מאוד על חברי הסגל לקיים מפגשים משותפים. לא אחת שותפה לכולם התחושה, שלא מספיק אנחנו יודעים זה על עשייתו של זה ולא די נתרמים אלו מרעיונותיהם של אלו. מסיבה זו החלטנו להפגיש פנים אל פנים את כל חברי הסגל האקדמי של מכון מופ"ת ליום סגל אחד בשנה. מטרת המפגשים היא להכיר, ללמוד, לשמוע ולקיים דיונים משותפים, אשר יסייעו לכולנו לקדם את פעילות המכון.

השנה התקיים הכנס ביום שלישי, ז' בשבט תשע"ב, 31 בינואר 2012, תחת הכותרת: מדיניות ומעשה: יחסי גומלין, פערים ויישום.

את הכנס פתחה פרופ' תמר אריאב, ראש רמ"א ונשיאת המכללה האקדמית בית ברל. בדבריה הציגה פרופ' אריאב דוגמאות לפערים בין מדיניות למעשה בהקשרים של הכשרת מורים ופיתוח המקצועי. פערים אלה נובעים, להערכתה, מיישום חלקי ולא תמיד שיטתי של המדיניות; מיישום מקביל של מהלכים שאינם תומכים זה בזה; מדרישה ליישום ללא העמדת המשאבים הנדרשים; ומרטוריקה שאינה מעוגנת בהכרח בבחינת ההשלכות וההשתמעויות של המדיניות. לסיכום דבריה התייחסה פרופ' אריאב גם לממצאי דוח ה-OECD (2011), המצביע על סטנדרטים של מדיניות קוהרנטית, עקיבה לאורך זמן, מתוקצבת ונתמכת, כתנאי הכרחי להצלחת המדיניות.

בהמשך היום בחרו המשתתפים באחד מבין שלושה מושבים מקבילים, שבהם נדונו ההטמעה והיישום של מדיניות בתחומים שונים במערכת.

המושב הראשון התמקד בנושא: תכנית התקשוב הלאומית: מציאות, מדיניות והטמעה - שלושה מוקדים שאינם נפגשים. במושב זה חשפו ד"ר עוזי מלמד, יו"ר הוועד המנהל של מכון

20.27x25.97	31	88	עמוד	ת	מכון מופ"ת	31/03/2012	31681449-6
קמפוס אקדמי אחו - 132840							

עבודות מחקר ■ עבודות גמר לתואר שני ■ עבודות דוקטורט ■ ספרים חדשים

מרכז המידע הבין-מכללתי

עבודות מחקר

המחקר בוצע בשיטה איכותנית וכלל 30 ראיונות עם אנשי ניהול וחינוך בשש חטיבות ביניים ממלכתיות וממלכתיות-דתיות. נוסף על כך בוצעו 12 תצפיות בטקסים בית-ספריים בימי זיכרון אלה. בין הממצאים: ההבדלים בין מורי הממלכתי לבין מורי הממלכתי-דתי ביחס לימים המקודשים בלוח השנה הישראלי אינם משמעותיים. המורים אינם נוטים לקבל את מושג הקדושה האזרחית. הם מאמינים כי הקדושה היא מושג דתי בעיקרו. המורים מתארים היררכיה בקדושה, שלפיה יום הזיכרון לשואה ולגבורה מקודש יותר מיום הזיכרון ליצחק רבין. כל המורים נוקטים מאמצים פדגוגיים כדי לעצב את זהותם היהודית והישראלית של התלמידים. לממצאים עשויה להיות תרומה בהיבט של הכשרת מורים ובנתיב התפתחותם המקצועית בהמשך. זאת על סמך הבנה מעמיקה יותר של עמדותיהם הפדגוגיות, כפי שבאו לידי ביטוי במחקר זה. מחקר זה נערך בסיוע מכון מופ"ת.

פישל דיתה, טובלי אסתר (2010). מחקר מעקב אחר: (א) כשירותן המקצועית של מורות, בוגרות מסלול חינוך מיוחד; (ב) זיהוי מקורות הידע של המורות ובחינת קישורן למסגרת העבודה ולהתנסות במהלך ההכשרה להוראה, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי ושאנן - המכללה האקדמית הדתית לחינוך.

המחקר מתאר שתי קבוצות של בוגרות מסלול חינוך מיוחד בשתי מכללות: מכללה דתית בצפון ומכללה ממלכתית בדרום. המחקר בדק את כשירותן המקצועית של הבוגרות וניסה להתחקות אחר מקורות הידע וקישורם למסגרות העבודה ולהתנסות במהלך ההכשרה להוראה.

אוכלוסיית המחקר כללה 14 מורות לחינוך מיוחד מהדרום ו-10 מורות לחינוך מיוחד מהצפון. כלי המחקר היו: ראיונות מובנים למחצה עם כל משתתפת, תצפיות וכלי לבדיקת פרופיל כשירות הוראה (Brouwer & Korthagen, 2005).

הממצא הבולט ביותר הוא הפער בציוני הכשירות המקצועית בין שתי הקבוצות: בקבוצה הדרומית הציון הממוצע היה 70, ובצפונית - 87. בוגרות המכללה בצפון ביצעו מהלכי תכנון הוראה והערכה עקביים, בעוד שבוגרות המכללה בדרום עסקו בכך פחות והפגינו יותר "חוכמה של מעשה". הבוגרות בצפון ראו בעבודת ההוראה שליחות שבה הילד במרכז, ואילו בוגרות הדרום הפגינו אכפתיות ודאגה לתלמידים אך לא הצהירו על כך מפורשות. החוקרות כוללות בדוח גם המלצות לתכניות ההכשרה. מחקר זה נערך בסיוע מכון מופ"ת.

רוזנר רחל (2011). "דיבור מתוכנן" בתכניות לימודים בעברית (שפת-אם) בבית הספר העל-יסודי בישראל משנות החמישים ועד ימינו, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין.

המחקר בדק את מקומו, את מאפייניו ואת גבולותיו של "הדיבור המתוכנן" (המוגדר כהיפוכו של הדיבור הספונטני), כולל ההאזנה לאותו דיבור, על פי הנתונים המוצגים בתכניות הלימודים בעברית כשפת אם לבית הספר העל-יסודי החל משנות החמישים. בדיקת "הדיבור המתוכנן" נעשתה בשיטת המחקר האיכותני על ידי חלוקתו לקטגוריות תוכן: שיחה מתוכננת, הרצאה (פרזנטציה), יכוח ודיון, הפקת דיבור-פה, הגייה מוקפדת וקריאה בקול. זהו מחקר עיוני-היסטורי, טקסטואלי בעיקרו. הוא מתבסס בעיקר על עיון בתכניות לימודים במקצוע העברית, בעיקר במטרותיהן ובתוכניהן, ובודק כמותית את היחס בין ההבעה בעל-פה להבעה בכתב, משווה בין התכניות על פי קטגוריות ועומד על השינויים שחלו בהן.

הממצא המעניין ביותר שעלה מן המחקר הוא שעל אף החידושים הרבים שחלו בעברית הדבורה ועל אף השינוי שחל במעמדה של זו לאחר שהתחזק ביטחונה של העברית, השינויים שחלו בתכנים ובמטרות של תכניות הלימודים בהקשר זה מעטים בלבד. השינוי העיקרי אינו בתכניות הלימודים הרשמיות עצמן אלא בניתוח של התכניות ובמדריכים למורה המעגנים את הוראת "הדיבור המתוכנן" בתאוריות בלשניות כגון: חקר השיחה ומבנה השתתפות, "עקרון שיתוף הפעולה" והפרתו, תאוריות של נימוס, תאוריה של פעולת הדיבור ועוד.

אילוז שירה, ריץ' ישראל, וויסבורד חני (2010). קדושה דתית וקדושה אזרחית: מבט השוואתי על ימי זיכרון לאומיים בחטיבת הביניים הישראלית, המכללה האקדמית לחינוך גבעת וושינגטון, המכון לחקר החינוך הדתי וקידומו, אוניברסיטת בר-אילן.

מטרת המחקר הייתה לנתח עמדות מורים על ממד הקדושה של שני ימי זיכרון לאומיים: יום הזיכרון לשואה ולגבורה ויום הזיכרון ליצחק רבין. אלה אירועים המאופיינים ברמה ניכרת של קדושה שמקורה אזרחי. קדושה זו משקפת יחס מיוחד, מכבד ומרומם כלפי ערכים, נורמות ומעשים שהחברה מייחסת להם מעמד מיוחד וממעטת בביקורת כלפיהם וכלפי ייצוגם.

17.36x19.05	32	88	עמוד	ת	ב י ט א ו ן מ כ ו ן מ ו פ ״ ת	31/03/2012	31681451-9
קמפוס אקדמי אחוה - 132840							

מאי נירה, ריינולד רוני (2010). מעגל ידע פרופסינאלי בקרב מורים בחנ"מ על פי משנתו של פאולו פריירה – הבנייתו של כלי קוגניטיבי להגדרת פתרונות חינוכיים, אחוה - המכללה האקדמית לחינוך.

המחקר בחן את התרומה האפשרית של הפדגוגיה הביקורתית של פריירה על המעשה החינוכי בניסיון להדגיש את חשיבותן של תאוריות חינוכיות כתשתית ליצירת פרקטיקה חינוכית מיטבית. הכוונה הייתה לבדוק אם ניתן במסגרת סדנה קצרה להנחות מורות ותיקות בחינוך המיוחד להפנים את עקרונותיו של כלי קוגניטיבי וליישמו בהוראה. זהו מחקר גישוש, המהווה בסיס למחקר רחב יותר בתחום זה. אוכלוסיית המחקר כללה 12 מורות לחינוך מיוחד ובכללן מנהלת בית הספר. כלי המחקר היו שאלונים פתוחים ותצפיות. הממצאים בדוח מתייחסים בעיקר לדינמיקה של הכנסת שינוי לקבוצה של מורות ותיקות. דינמיקה זו, שהתפתחה במהלך הסדנה, נעה משלב של התנגדות של רוב המשתתפות מסיבות שונות (למשל, תפיסה שמרנית, פחד מההנהלה) ועד לשלב של התפתחות ושיתוף פעולה. מחקר זה נערך בסיוע מכון מופ"ת.

יפה אלקה, דיקמן נעמי (2010). מאפייניה של קבוצת עניין מקצועית לומדת במכון מופ"ת: חקר מקרה, אורנים - המכללה האקדמית לחינוך.

במסגרת המחקר נבדקו המאפיינים של קבוצת העניין "חקר הטקסט והשיח" המתנהלת משנת 2001 במכון מופ"ת. החוקרות ביקשו לבדוק את המאפיינים של למידה קונסטרוקטיביסטית בקהילת שיח מקצועית. מוקד נוסף שנחקר הוא התפתחות קבוצות ופעילותן תוך התבוננות באינטראקציות בין חברי הקבוצה ותפקיד המנחה בה. אוכלוסיית המחקר כללה 28 משיבים משתי קבוצות העניין בשתי שנים שהשתתפו בלמידה בשנים שונות. כלי המחקר והמקורות לנתונים היו: שאלונים, ראיונות אישיים, ניתוח מסמכים, פורום מקוון, תצפיות ויומנים רפלקטיביים. המחקר מהווה תרומה בכך שהוא מתקף את דגם "שלושת הלמידה" (המוצג בדוח) ואת השימוש בו ככלי לניתוח תיאורים רפלקטיביים של תהליכי למידה. מבחינה יישומית מלמדים ממצאי המחקר

לאילו מקורות מייחסים חברי הקבוצה את הלמידה שלהם, באילו נושאים ועבור אילו יעדים. ממצאי המחקר גם מאפשרים להעריך את הלמידה בקבוצת העניין מנקודת מבטם של הנבדקים. נמצאו תיאורי למידה מרובים, ונראה כי ההשתתפות בקבוצת העניין תרמה להתפתחותם של מורי המורים שלמדו בה. מחקר זה נערך בסיוע מכון מופ"ת.

עזר חנה, מרגולין ברוריה, שגיא רחל (2010). כתיבה אקדמית - משמעותה ומקומה בלמידה במכללה לחינוך, מכללת לוינסקי לחינוך.

מטרת המחקר הייתה להשוות בין תפיסותיהן של שתי קבוצות סטודנטים במכללה את הכתיבה האקדמית. ההשוואה נבחנה לפי הממדים האלה: סוג המטלות הניתנות בתחום זה, תדירותן ותרומתן לסטודנטים; האמצעים השונים שבהם משתמשים לקידום הכתיבה של הסטודנטים, סוגי הכתיבה השכיחים ומידת הנוחות בשימוש בהם וכן תפיסת המסוגלות במיומנויות הכתיבה של הסטודנטים. אוכלוסיית המחקר כללה 147 סטודנטים להוראה בשנת תשס"ט ו-139 בשנת תש"ע. כלי המחקר היה שאלון שחובר לצורך המחקר (2009), המבוסס על הרקע התאורטי ועל המומחיות של עורכות המחקר בהוראת הכתיבה האקדמית. ככלל לא נמצאו הבדלים גדולים בין שתי הקבוצות בממדים שנבדקו. עם זאת, נמצאו כמה הבדלים ובהם: בתש"ע התקבצו מטלות שהן מחקריות במהותן תחת "כתיבה אינטגרטיבית". מטלת הכתיבה "משימת תהליכים אינטגרטיבית" בלטה יותר בתש"ע הן בתדירותה והן בתרומתה. גם מחוון ביצוע המטלה היה גבוה יותר בתש"ע. ניתן לומר שיש יותר מודעות לכתיבה המחקרית, והיא עלתה ככל הנראה בשיעורי הפדגוגיה. בשתי הקבוצות נתפסת תדירות מטלת הרפלקציה ברמה גבוהה יותר מתרומתה. גם בתפיסת המסוגלות לא ניכר הבדל בין הקבוצות, כך גם ברמת הנוחות בשימוש במטלות כתיבה, למעט הפריט של כתיבת ביבליוגרפיה, שירד באופן מובהק בתש"ע. כללית ולאור ההמלצות שכתבו הסטודנטים שלמדו בתש"ע בשאלה הפתוחה בשאלון, ראוי לתת את הדעת לשיפור מערך הלמידה בכל הנוגע לכתיבה אקדמית ולשילוב הנושא לא רק כקורס נפרד בשנת הלימודים הראשונה אלא כחלק מהלמידה בכל המקצועות הנלמדים במכללה.